NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
MAY 2021

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE: LEPHEPHE I
SEPEDI FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 2½ 100 meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 10. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
3. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
4. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.

IEB Copyright © 2021

KAROLO YA A

POTŠIŠO YA 1 TEKATLHALOGANYO

TEMANA YA 1

1.1 Bala temana ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di latelago:

Setšhaba se rile go bona komelelo ye e bego e iphile maatla ka mahlo, gwa letšwa lepatata la kgothekgothe mošate. E be e le mahube a basadi ge kgoro ya kgoši Dinganga e bipelwa ke mašabašaba a batho moo go bego go hloka le botshwelo bja mare. Go be go le diputswa le thaka ye tshese; go le lešoboro le lethumaša; go le kgope le lefetwa; go le digole le difoa mola difofu di išitše tsebe fela.

Kgoši yela ya go lekana le lefase e be e farafarilwe ke baeletši ba yona go ya ka tatelano ya madi a boaparankwe. Kgopana yeo ya go se swanelwe ke selo e be e itahletše setulong sa mabusebuse. Ke sona sela go thwego ke thobela.

Go be go lahletšwe letata la bogoši; leo le bego le rokagantšwe ka letlalo la phoofolo yela ya go ngwapa batho, nkwe. Hlogong o be a rwele mongatse wa go rokwa ka letlalo la phoofolo yela ya go fšegiša, taumariri. Molaleng go be go le pheta tše ntši tša Sesotho. Ka tsela ye di bego di tletše ka gona o be o ka tšea gore di mo palediša go buša moya ka boiketlo.

Go be go homotšwe go itše tsee! Gona fao setulong seo sa **go tširoša namana tša mmele**, bao ba bego ba hupile madila ba ile ba thoma go ntša dikgopolo tša bona ge ba ekwa mokgalabje Tsebe a re: "Re bothane fa ka lebaka la tlhokego ya meetse le tšona ditlamorago tša komelelo yeo e iphilego maatla. Re sellong se segolo ge re le mo. Bontši bja maruo a rena bo iketše ga maotwanahunyela gobane naga e ikapere. Ke tla kgopela mongmabu gore a re hlalosetše go senene mabapi le seemo se sa ditaba. Sebata sa mariri …!" Tsebe o rile go boela madulong a gagwe, setšhaba sa itia matsogo le mekgolokwane ya go emiša taurabatho. Go ba kgoši le gona …

[E nolofaditšwe go tšwa go Shai M.V. – *Pudi ya tsela*]

1.1.1 Neela temana ye hlogo ya maleba gomme o fe lebaka la karabo ya gago. (2)

1.1.2 Ke masetlapelo afe ao a ka hlagelago setšhaba ge naga e wetšwe ke komelelo? (1)

1.1.3 Go ya ka temana ya mathomo setšhaba se tsebile bjang gore se swanetše go ya kgorong? (1)

1.1.4 Go tšwa temaneng ya mathomo nke o tsopole mebolelwana yeo e laetšago gore kgoro e be e tletše kudu. [YE MEBEDI fela] (2)

1.1.5 Leekiši ke lentšu le le ekišago modumo goba tiragalo ye itšego. Nke o ntšhe leekiši le le tšwelelago mo temaneng ya bone gomme o laetše gore le šupa eng. (2)

1.1.6 Tšweletša nyenyefatšo ya lentšu le 'madi'. (1)

IEB Copyright © 2021

1.1.7 Efa mahlalosetšagotee a mantšu a:

(a) Mongatse (1)

(b) Madila (1)

1.1.8 Hlaloša seka seo se kotofaditšwego mo go temana ya mafelelo. (2)

1.1.9 Na setšhaba se se bina eng? Thekga karabo ya gago. (2)

IEB Copyright © 2021

TEMANA YA 2

1.2 Bala lengwalo le le rometšwego ke yo mongwe wa barutwana go kgatišobaka ya *Lovelife* gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka lona:

Morulaganyi

Ke rata go bolela ka lehloyo go batšwantle. Ke nagana gore ke botlaela le go hloka lešoko go dira bošula bja go bolaya batho ba. Maafrika a re rataneng re se dire tšeo re ka se ratego ge ba bangwe ba ka re dira tšona. Maafrika-Borwa a re hlomogeleng batho ba bangwe pelo. Re reng re bolayana bjalo ka diphoofolo.

Ga ke kwešiše lebaka le le re šušumetšago go dira ditiragalo tša mohuta wo. Ra napa ra tšea mollo ruri ra tšhuma batho? Ra tšhuma motho tše nkego re tšhuma noga ya mokopa ye e re senyeditšego? Ka moka re bana ba Modimo, ebile re a tseba gore lefase le, re le filwe ke Yena. Re le Maafrika re swanetše go keteka letšatši la Afrika mmogo, eupša sebakeng sa go keteka, re inamišitše difahlego, re sellong. Re llela eng ka ge re jana re le molokomongwe? Rena Maafrika-Borwa re tšhaba phenkgišano, re lebala lela la mogologolo le le rego kodumela moepathutse, sa rena ke go amogela e sego go šoma. O tla hwetša masoganammele a difaka tša mahuto a nkabego a iphediša ka diatla tša ona a le masolong, a gwataka ka dibetša tša go fapana, a tsoma batšwantle mo o ka rego ba tsoma diphoofolo. O kwe motho wa gona a re re kgona go hlatha batšwantle gare ga Maafrika-Borwa ka gore ga ba tsebe gore lentšu le **botho** le ra go reng.

Ke ka lebaka la eng re sa ba tlogele gore ba lokologe ka nageng ya gaborena gore ba kgone go iphediša? Batho ba ga se boseilakgaka senwamoro, ga ba hlaole mošomo go swana le rena. Ga ba tšeele motho mošomo. Bona ba ithomela mešomo ka go šoma mešomo yeo rena re e šišingwago. Ba bangwe ba bona ba thoma mešomo ye e thwalago badudi ba mo nageng. Na e ka ba go boima go phedišana le batšwantle? Bathobešo, ka moka re batho gobane re hlotšwe ke Modimo yo a sa nyakego go re bona re kweša le go kwešwa bohloko.

[E fetoletšwe le go amantšhwa go tšwa go *Love Life*: Phato 2008]

1.2.1 Hlaloša ka dintlha tše tharo seo mongwadi a llago ka sona. (3)

1.2.2 Hlaloša maikutlo le dikgopolo tša mongwadi mabapi le maitshwaro a Maafrika-Borwa go ya le ka moo o badilego temana ye. (3)

1.2.3 Efa tlhalošo ya lentšu le **botho** go ya ka molaotheo wa naga. (2)

1.2.4 Na o nagana gore ditiragalo tša go bolayana le go tlaiša batho ba bangwe di ka fedišwa bjang? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

1.2.5 Tšweletša kgopolo ya gago mabapi le batšwasehlabelo bao ba hlokofalelago nageng di šele. (2)

1.2.6 Mo temaneng ya bobedi mothalading wa lesomepedi (12) go tšwelela seema. Se ngwale ka botlalo gomme o be o se hlaloše. (3)

30 meputso

IEB Copyright © 2021

KAROLO YA B

POTŠIŠO YA 2 KAKARETŠO

Go na le sello mabapi le tšhomišo ya theknolotši. O kgopetšwe go tšweletša dipoelo tše mpe (tša go se loke) tša tšhomišo ya theknolotši.

Bala temana ya ka fase gore o kgone go ngwala dintlha TŠE ŠUPA ka mathata ao a tlišwago ke tšhomišo ya Theknolotši.

DITAELO

1. Ngwala dintlha TŠE ŠUPA ka mantšu ao a sa fetego 80.
2. Ngwala mafoko ao a feletšego.
3. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
4. Ngwala ntlha E TEE lefokong le lengwe le le lengwe.
5. Šomiša mantšu A GAGO.

MATHATA A THEKNOLOTŠI

Theknolotši e nolofaditše maphelo a batho matšatšing a lehono. Le ge e thušitše kudu neeletšanong ya melaetša, ka lehlakoreng le lengwe e hlohleleditše bohodu bjo bo sa lekanywego le selo. Tšatši ka tšatši re lemošwa ka go se fetole melaetša yeo re sa tsebego go re e rometšwe ke bomang mo difounung, go se fane ka nomoro ya sephiri ya panka go megala yeo e ikhutilego, bj. bj.

Batho ba felelwa ke mešomo gabonolo ka ge bontši e phethagatšwa ka theknolotši. Mošomo wo o bego o dirwa ke batho ba lesome lehono o phethagatšwa ke motho o tee. Mebele ya batho ke ye megolo ka ge ba se na nako ya go itšhudulla, go kgorametšwe difouno le dikhomphutha, melaetša e romelwa ka theknolotši. Se se hlolela batho malwetšana a go se re selo.

Dithapo tšeo di hlomelwago ka ditsebeng di hlola malwetši a ditsebe, ya napa ya ba ge bokoa bo kokota. Batho ga ba sa na nako ya go dira mešomo ye bohlokwa go swana le go ithuta le go bala dipuku, ba duletše go boledišana ka *difeisipuku*, *'Twitter'* le di *'WhatsApp'*. Tshedimošo ye ntši e bewa didirišweng tša theknolotši moo go timela ga sedirišwa go ka hlolago tlhakahlakano bophelong bja motho.

Baradia ba segela teng ge ba gopola gore mahlale a a ka ba thuša bjang go phethagatša mešomo ya bona ya bonokwane. Menagano, kudu ya bafsa, e šetše e tšhilafetše ka go bogela diswantšho tša maponapona *Inthaneteng*. O tla makala ka moka ba nyaka difouno tša go kgona go fihlelela *Inthanete*. Mmalo!

[Boitlhamelo]

10 meputso

IEB Copyright © 2021

KAROLO YA C

POTŠIŠO YA 3 THETO

Sereto seo se sa tsebjego

Badišiša sereto se ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Moeng – mofsa wa batho

Ke mang modiri wa dilo tše? 1
Go tonya too!
Ke lesea la go hloka molato,
Le lahlilwe molaleng. 4
Legogwa la lona ke bošweu,
Ke tšhwaane ye e tonyago,
Kobo ya lona ke maru le phefo,
Mmeleng o swana le hlapi, 8
Moya o sa o buša,
Go lebaleba ke ka bothata.

Lefase, o re bontšhetšang mathata?
Lefase, ke mang modiri wa dilo tše? 12
A re kitimeleng maphodiseng,
Re a hlabele mokgoši a sa tsoga,
Re phološeng sebopiwa se sa Modimo.
A re mo emaemeleng moeng-mofsa yo, 16
Ke yena Nkrumah yo mongwe,
Ke yena mophološi wa setšhaba. 18

[*Sešegotheto*: H. M. L. Lentsoane]

3.1 O nagana gore moeng – mofsa yo go bolelwago ka yena ke mang? Thekga karabo ya gago ka mabaka a go kwagala a go tšwa mo seretong. (2)

3.2 Go diregile eng ka moeng – mofsa yo? Hlaloša ka botlalo. (2)

3.3 Moreti o botšiša gore ke mang modiri wa dilo tše. Na wena o nagana gore dilo tše di dirilwe ke mang? Neela lebaka la karabo ya gago. (2)

3.4 Hlaloša seemo seo moeng – mofsa yo a bego a le go sona ge a humanwa. (2)

3.5 Ke sefe sekapolelo seo se tšweletšwago ke mothalotheto wa mathomo le wa bobedi mo temathetong ya bobedi? Thekga karabo ya gago. (2)
[10]

IEB Copyright © 2021

POTŠIŠO YA 4

Tšeo di bonwego

4.1 Badišiša sereto se ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Motsemollakoma – N. S. Phuleng

Ba tlile ka diphatšamaru le maselawatle
Bangwe dinao tša ba **kuka** tša ba goroša.
Ba tlile ka dikoloyana le difatanaga,
Bangwe ka metsekedi le ditimela,
Ba tshetše matsha le mawatle ba rutha,
Ba **nanoga** ka matši le dithokgwa,
Ba namela meboto le meedi ka tshepo;
Go bona lehutšo le kaaka legonono.

Ba tšwa khutlonne tša lefase,
Mebotong ya khutšo ya boTranskei,
Ba tšwa Taung gaMoletsane Lesotho,
Bangwe masoding a bofanego a Batswana;
Ba tšwa boZambezi ba tshetše Limpopo,
Ba tlile ka diketekete tša diketekete,
Ba tšwa Potokise Bodikela bja Afrika,
Bangwe gae gaSekhukhune le gaMphahlele,
Le kua Swatseng bangwe ba phutše.

Ba tlile ka ditlhologelo tša mehuta,
Bangwe ba šikere, bangwe ba ikgonere;
Ba kgabile mafulomatala Motsemollakoma,
Ba phaletše nak'a phala e llile,
Ba tlogetše dirathana gae le diputswa
Tshepo ke go hwetša dilatšatlalakgang.

[*Direto tša Sesotho sa Leboa* ka Prof. Dominic M. Kgobe]

4.1.1 Na sereto se ke sa mohuta mang? Thekga karabo ya gago. (2)

4.1.2 Hlaloša moko wa sereto se ka dintlha tše tharo.

(a) Teori (1)

(b) Tirišo (3)

4.1.3 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ka mo moreti a dirišitšego pheteletšo temanathetong ya bobedi ka gona. (2)

4.1.4 Ke ka lebaka la eng moreti a kgethile go šomiša mantšu a a kotofaditšwego mo temanatheng ya mathomo? (2)

4.1.5 Na moreti o šupa eng ka methalothelo ya 22 le 23? (2)

IEB Copyright © 2021

4.2 Bala sereto se se latelago o tle o kgone go araba dipotšišo.

Tebatšo – Dr M. A. Makgopa

O nkgahlile ngwan'a Serogole 1
O nkgahlile ka dilo ka moka tša gago.
Tšatši la mathomo ngwan'a Serogole, 3
Ke rile ke go bona ka kwa ke kgahlega,
Ke rile go go bona o sepela, 5
Ka bona o sepela ka go nanabetša,
Eke o katse e iketletše go sepela. 7

Kgarebe sebakwakemasogana,
Kgarebe ya nko ya lenono, 9
Nko ya go etša ya Boramošweu.
Ngwan'a Serogole ge o bolela, 11
Ka ganong go tšwa gauta.

Ke be ke ipotša gore mo ke lego gona, 13
Ke bofelong bja bophelo.
Ke rile go go bona, 15
Ka thobologa pelo,
Ka tloga bošuaneng bja ka, 17
Ka lebaka la gago ngwan'a Serogole,
Wa nthoba pelo bokathoba ya Makgowa, 19
Ka bona bophelo go nna bo le gona
Wa ntebatša mahloko le mašuana Tebatšo. 21

[*Direto tša Sesotho sa Leboa* ka Prof. Dominic M. Kgobe]

4.2.1 Hlaloša sebopego sa ka ntle sa sereto se ka dintlha TŠE PEDI. (2)

4.2.2 Laetša kelelothalo temanathetong ya boraro o be o fe mošomo wa yona. (2)

4.2.3 Hlaloša kgopolo ya moreti ka mmolelwana wo o kotofaditšwego mothalothetong wa 12. (1)

4.2.4 Ala maikutlo a moreti seretong se ka dintlha TŠE THARO. (3)
[20]

30 meputso

IEB Copyright © 2021

KAROLO YA D

POTŠIŠO YA 5 POPOPOLELO

5.1 Lebedišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

[E tswago: Inthanete le boitlhamela]

5.1.1 Tsopola mohlala wa leinagokwa go tšwa dipuduleng tša ka godimo gomme o laetše gore le bopilwe bjang. (2)

5.1.2 Go tšwa dipuduleng tša ka godimo tsopola mohlala wa le lengwe le le lengwe la madiri ao a dirišitšwego bjalo ka:

(a) lediriši (1)

(b) ledirolli (1)

(c) leitiri (1)

5.1.3 Kgetha lekgokarui le tee go tšwa dipuduleng le seswantšhong ka godimo gomme o le diriše lefokong la go fapana le ka moo le dirišitšwego ka gona. (2)

5.1.4 Ngwala leina le 'mokgatlo' ka bontši. (1)

5.1.5 Ngwala lefoko le le latelago ka kganetšo:

'Ke ithutile go tšwa go bagolo ba ka.' (2)

IEB Copyright © 2021

5.2 Bala temana ye e latelago ka mo tlase gomme o arabe dipotšišo.

> Re thabile kudu ge baeng ba bagolo ba fihlile. Bašomi ba apeile dijo tše dibose. A re nape re ba fe dijo, re letše mmino go be bose. Ba rile ge ba pele ba thoma go ja Morena moswaramarapo a re: "Hlogo ya sekolo, batswadi, baeng ba go tšwa kgole le kgauswi, barutiši le barutwana, ntumeleleng ke leboge sebaka se ke se filwego pele, ke re go lena, madume."

5.2.1 Ngwala mohlala wa lehlaodi go tšwa mo temaneng ya ka godimo gomme o hlaloše gore le hlaola leina bjang. (2)

5.2.2 Ngwala lefoko leo le thaletšwego ka polelotirišwa. Thoma lefoko la gago ka dijo.

Dijo ... (2)

5.2.3 Kopanya mafoko a a latelago ka go šomiša lekopanyi la maleba:

- Bašomi ba apeile dijo tše dibose.
- Bašomi ba file baeng dijo. (1)

5.2.4 Tšweletša ditsela tše pedi tša tšhomišo ya lentšu le 'hlogo' ka tsela ye e fapanego le ka mo e šomišitšwego mo temaneng. (2)

5.2.5 Efa botshadi bja leina le 'morena' gomme a hlame lefoko la go kwagala ka lona. (2)

5.3 Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

> Ka boikokobetšo, hle elang se se latelago hloko. Sekolo ga se lefelo la dintwa efela ke lefelo la polokego le thuto. Sa go makatša ke gore matšatšing a lehono sekolo se fetošitšwe lefelo la dintwa, tirišo ya dinotagi le diokobatši. Go feta moo, ke mo ditherišano tša thobalano le go ima di swarelwago gona. Ntlw**ana** ya boithomelo le phapoši yeo go robatšwago barutwana bao ba sa ipshinego mmele**ng**, tšona di fetošitšwe bobolokelo bja diokobatši.
>
> Barutiši**gadi** ba rata barutwana ba go ba le maikemišetšo mabapi le thuto gammogo le bokamoso bja bona.

5.3.1 Tsopola sekafoko se se laetšago modirišo mo temaneng ya ka godimo mothalading wa pele o be o ngwale gore ke modirišo wa mohuta mang. (2)

5.3.2 Hlaloša mehola ya meselana ye e kotofaditšwego temaneng ya ka godimo. (3)

5.3.3 Ngwala lentšu leo e lego sedirwa lefokong la mafelelo mo temaneng ya ka godimo gomme o be o laetše hlogo ya lona. (2)

5.4 Phošolla temana ye e latelago ka go lokiša mo go fošagetšego gore temana e balege le go kwešišega gabotse.

Mobušo wa rena o tlemolola bagolegwa bao ba lego kgolegong. ngwana yo a tlemilwego mo ke wa ka. Motho yo a mo thušitšego o a nrata ka ge a tseba gore ke a hlaka. (4)

30 meputso

Palomoka: 100 meputso

IEB Copyright © 2021